

RHAN 1: STRATEGAETH

CYFLWYNIAD

Mae Cynllun **Gweithredu Adfer Natur Lleol Sir Fynwy** (CGAN Lleol) yn ganllaw i helpu i ddiogelu ac adfer natur yn Sir Fynwy. Fe'i crëwyd gan **Bartneriaeth Natur Lleol Sir Fynwy (PNLI)** ac mae'n gweithio ochr yn ochr â chynlluniau eraill ar lefelau rhanbarthol a chenedlaethol.

Mae **fersiwn hawdd ei darllen** hon wedi'i chynllunio i helpu pawb i ddeall beth yw'r CGAN Lleol a sut allwch chi gymryd rhan mewn cefnogi natur.

BETH YW BIOAMRYWIAETH ?

Mae **bioamrywiaeth** yn golygu amrywiaeth pob peth byw ar y Ddaear. Mae hyn yn cynnwys:

- Gwahanol rywogaethau o anifeiliaid, planhigion, ffyngau a micro-organebau
- Y gwahaniaethau rhwng unigolion o'r un rhywogaeth (a achosir gan enynnau)

BETH YW NATUR ?

Mae natur yn fwy na bioamrywiaeth yn unig. Mae hefyd yn cynnwys **prosesau naturiol** fel:

- Tywydd
- Cylchoedd dŵr
- Ffurfiant pridd

Mae'r prosesau hyn yn helpu i gynnal bywyd a chadw ecosystemau'n iach.

Mae **ecosystem** yn gymuned o bethau byw a'r prosesau naturiol sy'n eu cynnal mewn ardal benodol.

BETH YW ADFERIAD NATUR ?

Mae **Adfer Natur** yn ymwneud â helpu natur i wella. Mae hyn yn golygu:

- Adfer cynefinoedd (megis coetiroedd, afonydd a dolydd)
- Diogelu rhywogaethau
- Cefnogi prosesau naturiol

Y nod yw creu planed iachach i bawb.

BETH YW GWASANAETHAU ECOSYSTEM ?

Gwasanaethau ecosystem yw'r manteision a gawn gan natur — am ddim! Mae'r rhain yn cynnwys:

- **Ffotosynthesis** (planhigion yn cynhyrchu ocsigen)
- **Peillio** (pryfed yn helpu planhigion i dyfu)
- **Hamdden** (mannau fel coedwigoedd a pharciau i ni eu mwynhau)

BETH YW GWYDNWCH ECOSYSTEMAU ?

Gwydnwch ecosystemau yw gallu natur i ymdopi â newid ac adfer ar ôl problemau fel llygredd neu newid hinsawdd.

Mae pethau sy'n helpu ecosystemau i aros yn gryf yn cynnwys:

- **Bioamrywiaeth uchel** (llawer o wahanol rywogaethau)
- **Maint mawr** (ardaloedd mwy o natur)
- **Iechyd da** (aer, dŵr a phridd glân)
- **Cysylltiadau cryf** (bywyd gwyllt a chynefinoedd wedi'u cysylltu â'i gilydd)

BIOAMRYWIAETH YN SIR FYNWY

Mae Sir Fynwy yn Sir fawr gyda llawer o blanhigion, anifeiliaid a chynefinoedd gwahanol. Mae hefyd yn lle pwysig ar gyfer ffermio.

- Tir fferm gwastad yw **Gwastadeddau Gwent** gyda ffosydd arbennig o'r enw **rheins**, sy'n helpu i ddraenio'r tir.
- Mae **coetiroedd mawr** yn **Nyffryn Gwy** a **Wentwood**.
- Mae dwy afon fawr yn llifo trwy Sir Fynwy - **Afon Wysg** ac **Afon Gwy**, ynghyd â llawer o nentydd llai.

SAFLEOEDD NATUR GWARCHODEDIG YN SIR FYNWY

Mae rhai lleoedd yn Sir Fynwy wedi'u gwarchod oherwydd eu bod yn bwysig iawn i natur. Mae'r rhain yn cynnwys:

- **Safleoedd Ramsar** — Mae'r rhain yn **wlyptiroedd** pwysig. Mae **Aber Hafren** yn safle Ramsar oherwydd ei fod yn gartref i bysgod ac adar arbennig.

- **Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig (AGA)** – Mae'r rhain yn amddiffyn lleoedd sy'n bwysig i adar.
Mae **AGA Aber Hafren** yn helpu adar sy'n treulio'r gaeaf yno.
- **Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (ACA)** – Mae'r rhain yn amddiffyn **cynefinoedd a rhywogaethau** prin.
Mae **5 ACA** yn ardal Sir Fynwy.
- **Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA)** – Mae'r rhain yn ardaloedd sydd â **bywyd gwyllt neu ddaeareg bwysig**.
Mae **54 o SoDdGA** yn Sir Fynwy.
- **Safleoedd Bywyd Gwyllt Lleol (SGLI)** a **Safleoedd o Bwysigrwydd ar gyfer Cadwraeth Natur (SBCN)** – Mae'r rhain yn lleoedd **pwysig yn lleol** ar gyfer natur. Nid oes ganddynt amddiffyniad cyfreithiol, ond maent yn dal i fod yn werthfawr iawn. Mae **783** o'r safleoedd hyn yn Sir Fynwy!

ARGYFWNG NATUR

Mae'r blaned yn newid oherwydd y ffordd mae pobl yn byw ac yn defnyddio adnoddau naturiol. Mae hyn yn achosi:

- **Newid hinsawdd** (y Ddaear yn cynhesu a'r tywydd yn mynd yn fwy eithafol)
- **Colli bioamrywiaeth** (llai o anifeiliaid, planhigion a chynefinoedd iach)

Ym **mis Mehefin 2021**, dywedodd y **Senedd (Senedd Cymru)** ein bod mewn **Argyfwng Natur**. Mae hyn yn golygu bod natur mewn trafferth ddifrifol a bod yn rhaid i ni weithredu nawr.

Mae adroddiad o'r enw **Cyflwr Natur Cymru 2023** yn dweud bod: **Cymru bellach yn un o'r gwledydd sydd wedi'u disbyddu fwyaf o ran natur yn y byd**.

Mae hwn yn rhybudd clir bod angen inni amddiffyn ac adfer natur ar frys.

BETH SY'N ACHOSI COLLI NATUR?

Dyma'r achosion mwyaf:

- **Ffermio** – Gall rhai ffyrdd o reoli tir fferm niweidio bywyd gwyllt a chynefinoedd.
- **Newid hinsawdd** – Mae newidiadau mewn tymheredd a thywydd yn effeithio ar blanhigion ac anifeiliaid.
- **Rheoli dŵr** – Gall newid sut mae afonydd a gwlyptiroedd yn gweithio niweidio cynefinoedd dŵr croyw.
- **Rhywogaethau ymledol** – Anifeiliaid neu blanhigion yw'r rhain nad ydynt yn perthyn yma a gallant niweidio rhywogaethau brodorol. Mae hyn yn cynnwys plâu a chlefydau.
- **Pysgota** – Gall rhai dulliau pysgota niweidio bywyd morol a chynefinoedd.

- **Rheoli coetiroedd** – Gall peidio â gofalu am goedwigoedd yn iawn arwain at iechyd gwael coed a bywyd gwyllt.
- **Llygredd** – Gall cemegau a gwastraff niweidio tir, dŵr ac aer.
- **Trefoli** – Gall adeiladu trefi, ffyrdd a thai ddinistrio mannau naturiol.

NEWID CADARNHAOL I NATUR

Mae gobaith! Mae pethau da eisoes yn digwydd i helpu natur i wella yng Nghymru.

- Cynllun **Cenedlaethol Cymru ar gyfer y Dyfodol** yn cynnwys adferiad natur fel nod allweddol.
- Llywodraeth **Cymru** wedi dweud bod yr **argyfwng natur** yr un mor bwysig â'r **argyfwng hinsawdd**.

Dyma rai **camau cadarnhaol** sy'n cael eu cymryd:

- **Ffermio adfywiol** – Ffermio mewn ffordd sy'n helpu'r pridd, bywyd gwyllt a'r hinsawdd.
- **Rheoli llifogydd yn naturiol** – Defnyddio natur (fel coed a gwlyptiroedd) i helpu i reoli llifogydd.
- **Mapio rhwydweithiau ecolegol** – Dod o hyd i leoedd pwysig i fywyd gwyllt a'u cysylltu fel y gall anifeiliaid a phlanhigion symud a ffynnu.

BETH SYDD YN Y CGAN LLEOL?

Mae gan y Cynllun Gweithredu Cenedlaethol Lleol **bedair prif ran**:

1. **Rhan 1: Strategaeth**
 - Dyma'r cynllun cyffredinol ar gyfer adfer natur yn Sir Fynwy.
 - Mae'n cynnwys **Cynllun Gweithredu Cyffredinol** gyda chamau gweithredu i gefnogi natur nad ydynt yn gysylltiedig â chynefin neu rywogaeth benodol.
2. **Rhan 2: Cynefinoedd**
 - Cynlluniau i amddiffyn a gwella **cynefinoedd pwysig** yn Sir Fynwy.
3. **Rhan 3: Rhywogaethau**
 - Cynlluniau i helpu **rhywogaethau blaenoriaeth** sydd angen gofal a gwarchodaeth ychwanegol.
4. **Rhan 4: Gweithredu**
 - Cynllun gweithredu cymunedol
 - **Esiamlau o brosiectau** go iawn a wnaed gan aelodau PNLI.
 - Adroddiadau ar yr hyn a gyflawnwyd drwy'r CGAN Lleol.

BETH YW'R CYNLLUN GWEITHREDU CYFFREDINOL?

Mae'r **Cynllun Gweithredu Cyffredinol** yn cynnwys camau gweithredu sy'n:

- Yn **bwysig i Sir Fynwy**
- Helpu i **adfer natur**
- Nid dynt yn **gysylltiedig** â chynefin neu rywogaeth benodol

Mae'r rhain wedi'u gosod mewn pedwar prif faes:

1. Polisiâu, Cynlluniau a Gweithdrefnau

- **G1.1** – Sicrhewch bod penderfyniadau'n seiliedig ar dystiolaeth dda ac yn helpu natur.
- **G1.2** – Dylech gynnwys adferiad natur ym mhob cynllun a pholisi partner.
- **G1.3** – Cadwch y Bartneriaeth Natur Lleol yn gryf fel y gall gysylltu gwaith lleol a chenedlaethol.
- **G1.4** – Cadwch olwg ar gynnydd a diweddaru camau gweithredu pan fydd gwybodaeth newydd ar gael.

2. Addysg ac Ymwybyddiaeth

- **G2.1** – Crëwch wefan i rannu newyddion adferiad natur a chamau y gall pobl eu cymryd.
- **G2.2** – Gweithiwch gydag ysgolion, cymunedau, busnesau a chynghorau i godi ymwybyddiaeth a chymryd camau gweithredu.
- **G2.3** – Cynigiwch hyfforddiant i helpu pobl i ddysgu sgiliau gwyrdd a chefnogi natur.

3. Tystiolaeth a Dealltwriaeth

- **G3.1** – Cadwch restr o bob prosiect adfer natur er mwyn osgoi gorgyffwrdd a dod o hyd i ffyrdd o gydweithio.
- **G3.2** – Gwnewch yn siŵr bod yr holl ddata natur yn cael ei rannu â SEWBRcC (y ganolfan cofnodion amgylcheddol leol).
- **G3.3** – Crëwch rhestr o rywogaethau a chynefinoedd lleol pwysig a chadw golwg ar sut maen nhw'n gwneud.
- **G3.4** – Cefnogwch arolygon a mapio bywyd gwylt, rhywogaethau ymledol, ac iechyd ecosystemau — gan gynnwys gwyddoniaeth dinasyddion.
- **G3.5** – Helpwch i greu mapiau sy'n dangos ble mae natur yn gryf a ble mae angen help arni.

4. Hyrwyddo Gwydnwch Ecosystemau

- **G4.1** – Anogwch tîm rhwng aelodau LNP ac ardaloedd cyfagos i weithio ar brosiectau mawr gyda'i gilydd.
- **G4.2** – Cefnogwch atebion sy'n seiliedig ar natur (fel plannu coed i leihau llifogydd) a dod o hyd i'r lleoedd gorau i'w defnyddio.

CYNLLUNIAU NATUR PWYSIG ERAILL

Mae cynlluniau a phrosiectau eraill sydd hefyd yn helpu i ddiogelu natur yn Sir Fynwy a'r cyffiniau. Dyma rai o'r rhai allweddol:

Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog (BBNP)

- Mae gan y **Parc Cenedlaethol** ei **Bartneriaeth Natur Lleol** ei hun.
- Creodd **CGAN Lleol** yn **2019** ac mae bellach yn ei adolygu i ddiweddarau'r camau gweithredu.
- Os ydych chi'n gweithio yn y parc, dylech chi hefyd wybod am **Safle Treftadaeth y Byd Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon (BILWHS)** a'i **Gynllun Rheoli**.

Deg Rhywogaeth Agored i Niwed Ymddiriedolaeth Bywyd Gwylt Gwent

- Dyma **10 rhywogaeth** sydd mewn perygl yng **Ngwent**.
- Fe'u dewiswyd oherwydd:
 - Maent o dan **fygythiad**.
 - Bydd eu helpu nhw hefyd yn helpu **rhywogaethau eraill** ar draws y rhanbarth.

Tirwedd Genedlaethol Dyffryn Gwy

- Mae'r ardal hon wedi'i gwarchod fel **Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE)**.
- Mae **Cynllun Rheoli'r AHNE** yn egluro'r weledigaeth a'r blaenoriaethau ar gyfer gofalu am yr ardal.
- **Cynllun Adfer Natur** newydd ar y gweill yn fuan. Bydd yn:
 - Canolbwyntio ar **gynefinoedd pwysig** yn Nyffryn Gwy.
 - Edrych ar eu **cyflwr presennol**.
 - Gosod amcanion ar gyfer **adfer natur** ym mhob cynefin.